

สถาบันทางสังคมในหลักคำสอนเรื่องทิศ 6 ในสังคาลกสูตร Social Institution in the Six Directions Teaching in Singalaka Sutta

ดร.เสฐียร ทังทองมะดัน
Dr.Sathien Thangthongmadan

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสถาบันทางสังคมในประเด็นความหมาย ลักษณะ องค์ประกอบ และประเภทของสถาบันทางสังคม แล 2) เพื่อศึกษาสถาบันทางสังคมที่ปรากฏในหลักคำสอนเรื่องทิศ 6 ในสังคาลกสูตร บทความนี้เป็นบทความเชิงเอกสาร ผลการศึกษาพบว่าสถาบันทางสังคมในหลักคำสอนเรื่องทิศ 6 ในสังคาลกสูตร สะท้อนให้เห็นเรื่องสถาบันทางสังคม 4 สถาบันหลักคือ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันเศรษฐกิจ และสถาบันศาสนา สถาบันเหล่านี้มีลักษณะเป็นรูปธรรม เป็นกลุ่มคนที่มารวมกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีลักษณะเป็นนามธรรม เพราะแต่ละสถาบันจะมีกฎระเบียบที่เป็นบรรทัดฐานของสถาบันนั้น เป็นแบบอย่างของพฤติกรรมที่ใช้ร่วมกันของสมาชิกในสังคม มีการกำหนดสถานภาพและบทบาทหรือตำแหน่งหน้าที่แสดงความรับผิดชอบไว้อย่างชัดเจน และสถาบันทางสังคมมีความคงทนถาวร สังคมจะไม่เสื่อมทราบใดที่ยังมีมนุษย์

คำสำคัญ: สถาบันทางสังคม, คำสอนเรื่องทิศ 6, สังคาลกสูตร

Abstract

This article has two objectives: 1) to study the concept of social institutions in terms of meaning, composition, and type of social institutions; and 2) to study the social institutions that appear in the doctrine of the six directions in the Singalaka Sutta. This is a documentary. The study is found that Social Institution in the doctrine of the six directions in the Singalaka Sutta reflect on four social institutions namely: Family institution, Educational institution, Economic institutions and religious institutions. These institutions are concrete. These are a group of people to achieve a common purpose. These are Abstracts. Each institution has its own rules and regulations. These are an example of shared behavior among members of society. The status and roles are clearly defined. And social institutions are permanent. The society will not decline as long as there are human beings.

Keywords: social institution, the doctrine of the six directions, Singalaka Sutta.

บทนำ

สังคาลกสูตร (ที.ปา. (ไทย) 11/242-274/199-218) เป็นพระสูตรสูตรหนึ่งในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค มีรายละเอียดพอจะกำหนดได้ ดังนี้ สังคาลกสูตร แปลว่า พระสูตรว่าด้วยสังคาลมาณพ ซึ่งนี้ตั้งตามชื่อบุคคลในพระสูตร อนึ่ง ในที่บางแห่งเรียกชื่อพระสูตรต่างออกไป เช่น สังคาลกสูตรก็มี สีคาโล

วาทสูตรก็มี สิงคาลสูตรก็มี ทั้ง 2 ชื่อสุดท้ายนี้ แปลว่า พระสูตรว่าด้วยโอวาทที่ทรงแสดงแก่สิคาลหรือ สิงคาลมาณพ พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่มาณพชื่อสิงคาลกะ (สิคาละ หรือสองคาละในบางแห่ง) ขณะเสด็จออกจากพระเวฬุวันเข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ เพื่อทรงแนะนำให้ไว้ทิศตามแบบของอริยวินัย (แบบพุทธ) รูปแบบของสิงคาลกสูตรเป็นแบบบรรยายโวหารแบบถาม-ตอบ และมีคาถาประพันธ์ประกอบเวีย ยากรณภาษิตด้วย ใจความสำคัญของพระสูตรกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทอดพระเนตรเห็น สิงคาลมาณพกำลังไหว้ทิศอยู่แต่เช้าตรู่มีฝนและผ้าเปียกปอน จึงตรัสถามเพื่อชวนสนทนาว่า กำลังทำอะไร เมื่อ เขากราบทูลว่า กำลังไหว้ทิศตามคำสั่งก่อนบิดาจะตาย จึงตรัสว่า ในอริยวินัยเขาไม่ได้ไหว้ทิศกันแบบนี้ เขาทูล ถถามว่า ในอริยวินัย เขาไหว้ทิศกันอย่างไร ตรัสตอบว่า พระอริยสาวกเว้นจากบาปกรรม 14 ประการ คือ กรรม กิเลส 4 เหตุ 4 ประการที่ทำให้บาปกรรม และอบายมุข 6 ประการ ชื่อว่าเป็นผู้ปิดป้องทิศทั้ง 6 ปฏิบัติเพื่อ ครองโลกทั้งสอง ทำให้เกิดความยินดีทั้งในโลกนี้และโลกหน้า หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 : 41-42) สถาบันทางสังคมถือว่าเป็นแนวคิดสำคัญทางสังคมวิทยา กล่าว ถึงการที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมโดยอยู่ภายใต้สถาบันทางสังคม สถาบันสังคมก็เป็นโครงสร้างของสังคม อีกส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อสมาชิกและสังคม ทำให้สมาชิกปฏิบัติตามสถานภาพและบทบาทของตน และ ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ในบทความนี้ จะได้กล่าวรายละเอียดเกี่ยวกับสถาบันทาง สังคมตามแนวสังคมวิทยาและที่ปรากฏในสิงคาลกสูตรและพุทธศาสนา ตามรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันทางสังคม

ความหมายของสถาบันทางสังคม

“สถาบัน” (Institution) มีรากศัพท์มาจากคำว่า “สถาปนา” แปลว่า การจัดตั้งขึ้นหรือการเกิดขึ้น เป็นรูปเป็นร่าง มีความคงทนถาวร ซึ่งแสดงว่าเป็นสิ่งที่ตั้งขึ้นอย่างเป็นระเบียบ มีการจัดระบบภายในอย่างถูกต้องเหมาะสม (พิทยา สายหู 2522 : 139-140) สถาบันจึงเป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่ตั้งขึ้นและปฏิบัติสืบ ต่อกันมาโดยเป็นที่ยอมรับของสังคมและมีการดำเนินงานในลักษณะขององค์การหรือกึ่งองค์การ โดยมีคณะ บุคคลเป็นผู้ดำเนินงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ สถาบันทางสังคม จึงเป็นการรวมกันของบุคคลใน ลักษณะของกลุ่มหรือองค์กรเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยการปฏิบัติตามบรรทัดฐานหรือระเบียบกฎ เกณฑ์ที่กำหนดขึ้น

ลักษณะของสถาบันทางสังคม

จากความหมายของสถาบันทางสังคมที่กล่าวมาแล้ว อาจกล่าวได้ว่าสถาบันทางสังคมมีลักษณะสำคัญ ดังต่อไปนี้ 1) มีลักษณะเป็นรูปธรรม คือเป็นกลุ่มคนที่รวมกันเพื่อกระทำการให้ได้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีสถานที่ดำเนินการ มีวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการดำเนินงาน 2) มีลักษณะเป็นนามธรรม คือเป็นบรรทัดฐานทาง สังคมหรือแบบอย่างของพฤติกรรมที่ใช้ร่วมกันของสมาชิกในสังคม 3) เป็นระเบียบแบบแผนของความสัมพันธ์ ทางสังคม ซึ่งกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม 4) มีการกำหนดสถานภาพและบทบาท หรือตำแหน่งหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกไว้อย่างเป็นระบบ 5) มีความคงทนถาวร คือดำรงอยู่ได้เป็น เวลานาน ไม่ล้มเลิกหรือสิ้นสุดในเวลาอันรวดเร็ว (สนธยา พลศรี 2545 : 141-142)

องค์ประกอบของสถาบันทางสังคม

จากความหมายและลักษณะของสังคมที่ได้กล่าวมาแล้ว สถาบันสังคมมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังต่อไปนี้ 1) สมาชิก คือกลุ่มคนที่กลุ่มที่เป็นผู้ดำเนินงานและสมาชิกโดยทั่วไป 2) วัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย ซึ่งเกิดจากความต้องการของสมาชิก 3) บรรทัดฐานหรือระเบียบแบบแผนในการดำเนินงาน เพื่อกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกและความเป็นระเบียบระบบของสถาบันทางสังคม 4) สัญลักษณ์หรือสิ่งแทน เพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยว ให้สมาชิกยึดมั่นในสถาบัน เช่น สี ธง เสื้อผ้า 5) กิจกรรมของสถาบัน ที่นำไปสู่วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของสมาชิก 6) สิ่งอำนวยความสะดวกในการดำเนินงานของสถาบัน เช่น สถานที่ดำเนินการ วัสดุ ครุภัณฑ์ และอุปกรณ์ต่าง ๆ 7) ผลประโยชน์ที่สมาชิกได้รับจากกิจกรรมของสถาบัน ซึ่งตอบสนองวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของสมาชิก 8) การยอมรับของสมาชิกและผู้คนในสังคม ทำให้สมาชิกของสังคมเพิ่มขึ้นและมีความคงทน ถาวร ดำรงอยู่เป็นเวลายาวนาน

ประเภทของสถาบันทางสังคม

สถาบันทางสังคมแบ่งออกได้เป็น 5 ประเภทดังนี้ (<http://www.nk.ac.th/elearning/file.php?file=/232/ob2.doc>)

1) **สถาบันครอบครัว (Family Institutions)** มีองค์ประกอบสำคัญคือ (1) สมาชิกในครอบครัว ซึ่งเมื่อเป็นเด็กมีสถานภาพอย่างหนึ่ง และเมื่อเติบโตขึ้นสถานภาพก็จะเปลี่ยนแปลงไป จะมีสถานภาพทางอาชีพตามมา ซึ่งเป็นหน้าที่ของครอบครัวในการเตรียมการดังกล่าว หน้าที่ในการอบรมให้รู้ระเบียบแบบแผนของสังคมโดยการอบรมสั่งสอนให้เด็กรู้จักปรับตัวให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นตามระเบียบแบบแผนซึ่งเป็นบรรทัดฐานของสังคม หน้าที่ทางเศรษฐกิจโดยจัดหาเครื่องอุปโภค เพื่อให้สมาชิกมีคุณภาพชีวิตที่ดี หน้าที่ในการสนองความพึงพอใจแก่บุคคล เป็นการให้ความอบอุ่นแก่สมาชิก (2) แนวทางหรือพฤติกรรมที่ปฏิบัติของสถาบันครอบครัว ทุกสังคมจะกำหนดแบบแผนในเรื่องต่อไปนี้เป็น 3 คือ แบบแผนในการเลือกคู่สมรส แบบแผนเกี่ยวกับการควบคุมการสมรสแบบแผนเกี่ยวกับวัยในการสมรสและหลักเกณฑ์ในการสมรสที่ถูกต้อง เช่น มีการจดทะเบียนสมรส

2) **สถาบันการเมืองการปกครอง (Political Institutions)** มีองค์ประกอบสำคัญ คือ (1) กลุ่มคนที่จัดระเบียบแล้วหรือองค์การทางสังคม คือ กลุ่มคนที่มีหน้าที่รักษาความมั่นคงความสงบเรียบร้อย และความปลอดภัยของชาติ ซึ่งบุคคลดังกล่าวจะมีสถานภาพหรือตำแหน่งทางสังคมที่จัดระเบียบแล้วของสถาบันการเมืองการปกครอง และก็จะต้องปฏิบัติตามบทบาทของตนอย่างเหมาะสม (2) หน้าที่ของสถาบันการเมืองการปกครอง ได้แก่ รักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยของสังคมทำหน้าที่วางแผนนโยบายและโครงการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาสร้างความก้าวหน้าให้สังคม รักษาอธิปไตยของสังคม สร้างความมั่นคงให้กับสังคม แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของสังคม เพื่อให้สมาชิกในสังคมมีความสุข (3) แนวทางหรือพฤติกรรมที่ปฏิบัติของสถาบันการเมืองการปกครอง โดยการบัญญัติกฎหมายขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวปฏิบัติร่วมกัน

3) **สถาบันทางเศรษฐกิจ (Economic Institutions)** มีองค์ประกอบสำคัญ คือ (1) กลุ่มคนที่จัดระเบียบแล้วหรือองค์การทางสังคม เป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทเกี่ยวกับการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีสถานภาพหรือตำแหน่งของผู้ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ได้แก่ พ่อค้า นักธุรกิจ นักบัญชี แรงงาน ฯลฯ (2) หน้าที่ของสถาบันเศรษฐกิจ ได้แก่ สนองความต้องการของสมาชิกทางด้านเศรษฐกิจ ให้ความสะดวกแก่

สมาชิกในการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และช่วยให้การแจกจ่ายการผลิตเพียงพอและทั่วถึงแก่ผู้คนให้มากที่สุด (3) แนวทางหรือพฤติกรรมที่ปฏิบัติของสถาบันทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การจัดแบบแผนเกี่ยวกับการ ครอบครัวยุทธศาสตร์ของสมาชิกในสังคม แบบแผนในการทำสัญญา แบบแผนในการแลกเปลี่ยนสินค้าการประกอบการ อาชีพ ตลอดจนแบบแผนเกี่ยวกับการตลาด

4) สถาบันการศึกษา (Educational Institutions) มีองค์ประกอบสำคัญ คือ (1) กลุ่มคนที่จัดระเบียบแล้วหรือองค์การทางสังคม ได้แก่ กลุ่มคนที่มีภารกิจในด้านการจัดการศึกษาให้กับสมาชิกในสังคม ซึ่งกลุ่มคนดังกล่าวมีสถานภาพหรือตำแหน่งตามลักษณะของงาน และทุกฝ่ายต่างก็มีบทบาทหรืออำนาจหน้าที่เป็นไปตามสถานภาพ เช่น ครูอาจารย์มีหน้าที่อบรมสั่งสอนนักเรียน รัฐมนตรีมีหน้าที่ดูแลบริหารงานด้านการศึกษา เป็นต้น (2) หน้าที่ของสถาบันการศึกษา ได้แก่ การอบรมสั่งสอนให้สมาชิกผู้ระเบียบแบบแผนของสังคม ช่วยให้สังคมมีเอกลักษณ์เดียวกัน อบรมให้สมาชิกมีคุณธรรมและจริยธรรม เพิ่มโอกาสให้สมาชิกได้เลื่อนฐานะทางสังคม ช่วยให้สมาชิกเข้าใจความสัมพันธ์แบบต่างๆ ระหว่างกันได้อย่างถูกต้อง (3) แนวทางหรือพฤติกรรมที่ปฏิบัติของสถาบันการศึกษา ได้แก่ การจัดระบบการศึกษา การบริหารการศึกษา การจัดการศึกษาให้ได้มาตรฐาน และการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม จริยธรรม ศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี คุณค่าทางการกีฬา ตลอดจนคุณค่าของทรัพยากรและสถานภาพแวดล้อม

5) สถาบันศาสนา (Religions Institutions) มีองค์ประกอบสำคัญ คือ (1) กลุ่มคนที่จัดระเบียบแล้วหรือองค์การทางสังคม ได้แก่กลุ่มบุคคลที่ดำเนินการเกี่ยวกับ ศาสนาต่างๆ ซึ่งมีสถานภาพหรือตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและมีบทบาทตามสถานภาพนั้น เช่น บทบาทของนักบวชต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีและช่วยเหลือสังคม เป็นต้น (2) หน้าที่ของสถาบันศาสนา ได้แก่ การช่วยให้เกิดความสงบสุขในจิตใจ เกิดความมั่นคงทางใจการฝึกวินัยและช่วยจัดระเบียบชีวิต ควบคุมมาตรฐานความประพฤติของคนในสังคม สร้างค่านิยมและบรรทัดฐานทางสังคม เป็นต้น (3) แนวทางหรือพฤติกรรมที่ปฏิบัติของสถาบันศาสนา ได้แก่ การบ้นทึกหลักความเชื่อหรือหลักธรรมของศาสนาในคัมภีร์ต่าง ๆ มีสิ่งเคารพบูชาและศาสนสถาน มีสัญลักษณ์ ตลอดจนพิธีกรรมทางศาสนา

สถาบันทางสังคมที่ปรากฏในสิงคาลกสูตร

ในสิงคาลกสูตร มีหลักคำสอนที่กล่าวถึงเรื่องสถาบันทางสังคม หรือสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องสถาบันทางสังคม คือคำสอนเรื่องทศ 6 นั่นเอง ซึ่งคำสอนหมวดนี้ ปรากฏแนวคิดเกี่ยวกับสถาบันทางสังคม 4 สถาบัน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันศาสนา มีรายละเอียดดังนี้

1) สถาบันครอบครัว

สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันแรกของสังคมมีบทบาทในการเลี้ยงดูสมาชิกที่เกิดมาให้มีชีวิตอยู่รอด ครอบครัวจึงหมายถึงกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่ง ประกอบด้วยบิดามารดาและบุตร ซึ่งอาจจะสืบจากสายโลหิตหรือจากการรับเป็นบุตรบุญธรรมก็ได้ ตามหลักของพระพุทธศาสนา สถาบันครอบครัวจะดำรงเป็นองค์ประกอบหนึ่งแห่งโครงสร้างสังคมอย่างมั่นคงอยู่ได้ ก็โดยอาศัยสมาชิกอันเป็นส่วนประกอบของครอบครัว แต่ละ

คนปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างเหมาะสม ครอบครัวยุคประกอบด้วย สามภรรยาและเมื่อมีบุตร สามภรรยา เปลี่ยนสภาพเป็นบิดา มารดา การเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ต้องมีสมาชิกครบบริบูรณ์ คือมีบิดา มารดา และ บุตร ครอบครัวที่ไม่มีบุตร และ/หรือขาดบิดาหรือมารดาคนใดคนหนึ่งไม่ถือว่าเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ จุด เริ่มต้นของครอบครัว คือการแต่งงานระหว่างชายหญิง การที่ชายและหญิงจะแต่งงานกัน เพราะเหตุปัจจัย 2 ประการ คือ (1) ความรักความปรารถนาจะเป็นคู่ครองซึ่งกันและกันตลอดทุกชาติ (2) ความเห็นอกเห็นใจ กันในชาติปัจจุบัน ซึ่งข้อนี้เกี่ยวเนื่องด้วยการสงเคราะห์ช่วยเหลือของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง รวมทั้งการทำความดี ของฝ่ายหนึ่ง จนฝ่ายหนึ่งเห็นอกเห็นใจยอมรับเป็นคู่ครอง

ความมั่นคงของครอบครัว

ครอบครัวที่มั่นคงเริ่มต้นจากคู่แต่งงาน ซึ่งจะต้องมีความรัก ความเข้าใจกันเป็นเบื้องต้น และมีความ คุณสมบัติหลายอย่างที่ เหมาะสม ดังปรากฏในหลักคำสอนเรื่อง สมชีวิธรรม 4 ประการ อันประกอบไปด้วย (1) สมสัทธา มีศรัทธาเสมอสมกัน กล่าวคือมีความเคารพนับถือในศาสนาอย่างเดียวกัน หรือมีหลักการปฏิบัติ ในแนวเดียวกัน หรืออย่างน้อยก็ปรับเข้าหากันได้ (2) สมสีลา มีศีลเสมอสมกัน กล่าวคือมีความประพฤติ ปฏิบัติ มีคุณธรรมจริยธรรม กิริยามารยาท สอดคล้องไปด้วยกันได้ (3) สมจาคา มีจาคะเสมอสมกัน กล่าวคือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี มีใจกว้าง มีความเสียสละ ไม่ขัดแย้งกัน พร้อมจะช่วยเหลือผู้อื่นเหมือนกัน (4) สมปัญญา มีสติปัญญา สมเสมอสมกัน มีเหตุผลพอ ๆ กัน เข้าใจกันดี พุดจากันรู้เรื่อง และยอมรับฟังเหตุผล ของกันและกัน คู่แต่งงานจะมีชีวิตคู่ในครอบครัวยั่งยืน จะต้องมีความลักษณะเหมาะสมกันในเรื่องที่สำคัญทั้ง 4 เรื่องนี้ เมื่อแต่งงานเป็นคู่ครองโดยสมบูรณ์ มีสิทธิต่อกันในฐานะเป็นสามีภรรยาแล้ว ทั้งคู่จะต้องมีบทบาท หน้าที่ต่อกันอย่างเหมาะสม ดังต่อไปนี้

หน้าที่ของสามีที่จะพึงปฏิบัติต่อภรรยา (1) ยกย่องให้เกียรติสมฐานะที่เป็นเทวดา (2) ไม่ดูหมิ่น (3) ไม่นอกใจ (4) มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้ (5) หาเครื่องประดับให้เป็นของขวัญให้ตามโอกาส

หน้าที่ของภรรยาที่จะพึงปฏิบัติต่อสามี (1) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย (2) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสอง ฝ่ายด้วยดี (3) ไม่นอกใจ (4) รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ (5) ขยันไม่เกียจคร้านในการทำงานทั้งปวง (ที.ปา. (ไทย) 11/269/165)

หน้าที่ของมารดาบิดาที่มีต่อบุตร

บุรุษสตรีที่ได้แต่งงานเป็นสามีภรรยาแล้ว เมื่อมีบุตร ไม่ว่าจะ เป็นบุตรสายโลหิต หรือบุตรบุญธรรม ย่อม เปลี่ยนแปลงสภาพเป็นมารดาบิดา และจะต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อบุตร ดังนี้

(1) หน้าที่เอาใจใส่และเข้าใจบุตร

บิดามารดาจะต้องรู้จักลักษณะและพฤติกรรมของบุตร ตามหลักพระพุทธศาสนา บุตรมี 3 ประเภทคือ (1) อภิชาติบุตร คือบุตรที่ยิ่งกว่าบิดามารดา เป็นบุตรที่สูงส่งกว่าบิดามารดาทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม และมีความรู้ความสามารถทางสติปัญญาสูงส่งกว่าบิดามารดา ในแง่สังคม อาจจะมีถึงบุตรที่มีสถานภาพ ทางสังคมสูงกว่าบิดามารดา (2) อนุชาติบุตร คือบุตรที่เสมอกับบิดามารดา ทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม ในระดับสังคม เป็นบุตรที่มีสถานภาพทางสังคม เท่าเทียมหรือเสมอกับมารดาบิดา ระดับสติปัญญาและ

ความรู้ ความสามารถก็ไม่เกินไปกว่าบิดามารดา (3) อวชาตบุตร คือบุตรที่ต่ำต้อยกว่ามารดาบิดาในทุกด้าน แม้จะได้รับการฝึกอบรมหรือพัฒนาอย่างเต็มที่ ก็ไม่สามารถเจริญก้าวหน้าเท่าเทียมกับบิดามารดาได้ ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องทางสติปัญญา ทางคุณธรรมหรือทางสถานภาพสังคม

บิดามารดาโดยทั่วไป ประราณาจะมีบุตรที่เป็นอภิชาตบุตร หรืออย่างน้อยก็อนุชาตบุตร แต่ไม่ประราณา บุตรที่เป็นอวชาตบุตร เพราะอวชาตบุตรไม่นำความยินดี ความภาคภูมิใจและความสุขมาสู่บิดามารดา มีแต่จะ นำความทุกข์ ความเดือดร้อนมาสู่บิดามารดา และวงศ์ตระกูล เพราะฉะนั้น มารดาบิดาจึงให้การศึกษาและ ฝึกอบรมให้เป็นบุตรชนิดที่ประเสริฐที่สุด

(2) หน้าที่อบรมเลี้ยงดูบุตร

บิดามารดาจะได้ชื่อว่าเป็นมารดาบิดาอย่างแท้จริง ก็ต่อเมื่อได้อบรมเลี้ยงดูบุตรที่เกิดมาตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้ (1) ห้ามปรามและป้องกันจากความชั่ว รวมทั้งห้ามปรามและป้องกันมิให้บุตรเกี่ยวข้องกับแหล่ง ความชั่วทุกประเภท (2) ดูแลฝึกอบรมให้บุตรตั้งอยู่ในความดี กล่าวคือให้บุตรทำแต่ความดีงาม และมีความ เชื่อฟังต่อคำแนะนำสั่งสอนของวิญญูชนและกัลยาณชนทั้งหลาย (3) ให้บุตรได้มีการศึกษาศิลปวิทยา เพื่อให้ มีความรู้และมีทักษะในการประกอบอาชีพการงานที่สุจริต สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวของตนเองได้ เมื่อมีคู่ครองและมีบุตรของตนเองในอนาคต (4) เป็นธรรมาธิการในเรื่องคู่ครองที่เหมาะสมแก่บุตร ในเวลา อันสมควรที่บุตรจะมีคู่ครองรวมทั้งให้คำแนะนำแก่บุตรในการเลือกคู่ครองที่เหมาะสม (5) มอบทรัพย์สินสมบัติ (ที่มี) ให้แก่บุตร เมื่อถึงโอกาสอันสมควรมอบให้เหมาะสมและเป็นธรรม (ที.ปา. (ไทย) 11/266/164)

(3) หน้าที่ในการรักษาครอบครัวให้มั่นคงและเป็นสุข

บิดามารดาถือว่าเป็นหัวหน้าของครอบครัว จึงมีหน้าที่สำคัญยิ่งในการรักษาความมั่นคงของ ครอบครัวและสร้างครอบครัวให้เป็นสุข ความมั่นคงของครอบครัว (กุลจักรฐิติ) จะเป็นไปได้โดยอาศัย หลักการ 4 ประการ ดังต่อไปนี้ (1) สิ่งจำเป็นต้องใช้และต้องบริโภคน เมื่อหมดไปต้องพยายามหาмаาไว้ ใช้ให้เพียงพอด้วยวิธีการที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม (2) สิ่งของเครื่องใช้ และบ้านเรือนที่อยู่อาศัย หากทรุดโทรม จะต้องรู้จักบูรณะ ปฏิสังขรณ์ให้อยู่ในสภาพคงทนดีงามเหมือนเดิม เพื่อให้สามารถใช้ได้ ดีเป็นปกติ ไม่ควรปล่อยให้ชำรุดทรุดโทรม และเสียหายโดยไม่ทำการซ่อมแซม มิฉะนั้นบ้านเรือนจะ ต้องตั้งอยู่ไม่ได้นาน ครอบครัวจะประสบความยากลำบาก (3) ต้องรู้จักประมาณในการใช้สิ่งของต่าง ๆ ทั้งใช้กันใช้อุปโภค ไม่ใช่จ่ายทรัพย์สินที่หามาได้ฟุ่มเฟือย จนไม่มีเก็บออมเอาไว้ใช้เมื่อถึงคราวจำเป็น (4) ผู้ที่เป็น พ่อบ้านแม่เรือนต้องเป็นคนดีมีศีลธรรม มีความรัก ความเมตตาต่อกันและกัน และมีจิตใจตั้งมั่นในคุณความ ดี พร้อมทั้งจะเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ดี และสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคงและเป็นสุขอย่างถาวร (อง.จตุกก. (ไทย) 21/258/375)

ความสุขในครอบครัว เป็นเป้าหมายที่สำคัญอย่างหนึ่งของครอบครัวทั้งหลาย การจะมีความสุขใน ครอบครัวได้นั้น ผู้ที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนต้องปฏิบัติตน ดังนี้

(1) พยายามขยันหาทรัพย์สินด้วยความสุจริต เพื่อให้มีความมั่นใจว่าครอบครัวจะไม่ยากแค้น เพราะความ ยากไร้ทรัพย์สินที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต จะทำให้ชีวิตมีแต่ความทุกข์ และความยากลำบาก การมีทรัพย์สินที่ จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ทำให้ชีวิตไม่บกพร่องสิ่งจำเป็นนั้น เป็นความสุขอย่างหนึ่ง (อรรถิสุข)

(2) รู้จักใช้ทรัพย์สินที่หามาได้ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ เช่น เลี้ยงดูตนเอง และสมาชิกทุกคนในครอบครัวให้มีความสุขพอสมควรแก่สภาพ การมีทรัพย์สินแต่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์จะไม่ทำให้ชีวิตมีความสุข อาจจะมีทุกข์เกิดด้วยซ้ำ เช่น เกิดความเสียดาย เมื่อมีความเสียดายก็เกิดทุกข์ขึ้น ดังนั้น ความสุขอย่างหนึ่งของชีวิตในครอบครัวก็คือ ความสุขจากการได้ใช้ทรัพย์สินอย่างมีประโยชน์ (โกศลสุข)

(3) อายพยายามสร้างหนี้สินใด ๆ อย่างไม่จำเป็น การมีหนี้สินนั้นเป็นทุกข์ จิตใจของผู้เป็นหนี้จะคอยกังวลและระแวงตลอดเวลา โดยเฉพาะระแวงต่อเจ้าหนี้ บางครั้ง เมื่อไม่มีทางใช้หนี้คนอื่นได้ ก็อาจจะหลบหนีเจ้าหนี้ ดำรงชีวิตอยู่อย่างไม่เป็นสุข มีตัวอย่างหลายกรณีที่มีการทะเลาะวิวาทกันระหว่างเจ้าหนี้กับลูกหนี้ ในบางกรณีถึงกับมีการฆ่าทำลายชีวิตกัน โดยเจ้าหนี้บ้าง หรือโดยลูกหนี้บ้าง เพื่อลบล้างหนี้สินที่กู้ยืม ดังนั้น ครอบครัวที่มีความสุข ต้องเป็นครอบครัวที่ปลอดจากหนี้สิน (อนณสุข) การไม่เป็นหนี้ใครนั้น ทำให้บุคคลมีความภูมิใจและเอิบอ้อมใจว่าตนเองเป็นอิสระไม่มีหนี้สินติดค้างใคร

(4) ความสุขประการสุดท้าย เกิดจากการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง ตามหลักศีลธรรมและถูกต้องตามระเบียบประเพณีและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม กล่าวคือ เป็นความสุขจากการประพฤติตนเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ เป็นศาสนิกที่ดีของศาสนาที่ตนเคารพนับถือ และเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรที่ตนสังกัด ผู้ที่บำเพ็ญตนเป็นพลเมืองดีนั้น ไม่มีใครตำหนิติเตียน ไม่มีใครกล่าวร้ายให้โทษ มีแต่คนยกย่องสรรเสริญ และข้อนี้ทำให้บุคคลปฏิบัติดีนั้น มีความภูมิใจตนเองและมีความยินดี ว่าตนเองไม่ประพฤติบกพร่อง เสียหาย ทำให้เกิดความสุขขึ้นในจิตใจของตน (อนวัชสุข) (อง.จตุกก. (ไทย) 21/62/105)

หน้าที่ของบุตรที่มีต่อบิดามารดา

บุตร ตามรูปศัพท์ แปลว่า ผู้ที่ทำให้มารดาบิดามีความรู้สึกเอิบอ้อม เป็นสุขใจ (ผู้ยังหทัยของมารดาบิดาให้เต็ม) เมื่อได้รับการอบรม เอาใจใส่เลี้ยงดูจากบิดามารดาแล้ว บุตรควรปฏิบัติต่อบิดามารดา ดังต่อไปนี้ (1) มีความกตัญญูรู้คุณบิดามารดา เมื่อบิดามารดา แก่ชรา เลี้ยงตนเองไม่ได้ ต้องเลี้ยงมารดาบิดาเป็นการตอบแทน รวมทั้งเอาใจใส่ปรนนิบัติเมื่อบิดามารดาเจ็บไข้ได้ป่วย (2) รู้จักช่วยทำกิจธุระการงานต่าง ๆ ของบิดามารดา เช่น ช่วยทำการงานในบ้าน ช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่การงานของบิดามารดา ซึ่งประกอบอาชีพการงานนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นเกษตรกรรม อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม หรืออาชีพส่วนตัวใด ๆ ก็ตาม บุตรต้องไม่นิ่งดูตาย อย่างน้อยก็ช่วยทำงานบ้านต่าง ๆ ให้เรียบร้อย (3) ช่วยดำรงวงศ์สกุลให้ยั่งยืน โดยประพฤติตนเป็นคนดี เพื่อนำชื่อเสียงมาสู่วงศ์ตระกูล และไม่ประพฤติตนให้เป็นที่เสื่อมเสียแก่ชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล (4) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท กล่าวคือ ประพฤติตนเป็นบุตรที่ดี เชื่อฟังโอวาท คำสอนของบิดามารดา ไม่ประพฤติตนเป็นคนเกเร สร้างความทุกข์ ความเดือดร้อนแก่บิดามารดา บุตรที่เชื่อฟังคำแนะนำสั่งสอนของบิดามารดา ทำให้บิดามารดามีความสุข และมีความภาคภูมิใจในตัวบุตร บิดามารดาจะมอบทรัพย์สินมรดกให้แก่บุตรที่ประพฤติดีเท่านั้น ส่วนบุตรที่ทำให้พ่อแม่เป็นทุกข์ สร้างความเสื่อมเสียแก่วงศ์ตระกูล พ่อแม่อาจจะไม่มอบทรัพย์สินมรดกให้ก็ได้ เพราะประพฤติตนไม่เหมาะสม (5) บุตรที่ดีต้องรู้จักเสียละทรัพย์สินต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือสังคม โดยมอบทรัพย์สินเหล่านั้นในนามของบิดามารดา เมื่อบิดามารดาสูญเสียชีวิตไปแล้ว ควรทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลให้บิดามารดา ซึ่งจะเป็นการทำตนไม่ให้ลืมบิดามารดาผู้มีอุปการคุณ และดำเนินชีวิตของตนตามแบบอย่างที่ดีงามของบิดามารดาที่ล่วงลับไปแล้วนั้น (ที.ปา. (ไทย) 11/266/164)

บิดามารดาเป็นผู้มีอุปการคุณต่อบุตรอย่างมาก เป็นบุคคลที่หาได้ยากมากอย่างหนึ่งในโลกนี้ ดังนั้น บุตรที่ดีจึงต้องปฏิบัติตนต่อพ่อแม่อย่างถูกต้องและเหมาะสม โดยปฏิบัติตามทุกข้อที่กล่าวมาทั้งหมด ไม่ควร ข้ามหรือเลือกปฏิบัติเฉพาะข้อใดข้อหนึ่ง การทำเช่นนี้ไม่ถือว่าเป็นการทำหน้าที่ของบุตรอย่างสมบูรณ์ ดังนั้น การปฏิบัติตนต่อมารดาบิดาอย่างครบถ้วนทั้ง 5 ข้อนี้ จึงจะเรียกได้ว่า เป็นบุตรที่ดีอย่างแท้จริง ซึ่งจะช่วยให้ ครอบครัวมีความมั่นคง ยั่งยืน และมีความสุขตลอดไป

2) สถาบันการศึกษา

สถาบันการศึกษา หมายถึง รูปแบบหรือบรรทัดฐานที่เกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียน โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่ออบรมให้บุคคลมีความรู้ มีความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตและในสังคมสิ่งแวดล้อม และ ให้สามารถประยุกต์ความรู้ความเข้าใจเหล่านั้น ไปใช้ในการพัฒนาตนเอง ให้มีความเจริญก้าวหน้าทางด้าน คุณธรรม อารมณ์ สังคม จิตใจ และสติปัญญาอย่างสมบูรณ์และอย่างมีคุณภาพ

รูปแบบของการศึกษา

ในปัจจุบัน นักวิชาการทางการศึกษาได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 รูปแบบ คือ (1) การศึกษาอย่างเป็นทางการ หรือการศึกษาในระบบ (2) การศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ หรือการศึกษานอกระบบ (3) การศึกษา ตามอัธยาศัย

การศึกษาอย่างเป็นทางการ เป็นการศึกษาในระบบทั่วไป ซึ่งประกอบด้วยหลักสูตร ระบบการเรียนการสอน การประเมินผลและระยะเวลาในการศึกษา เช่น การศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ซึ่งจัดการเรียนการสอนอยู่ทั่วไป ทั้งโดยองค์กรของรัฐและองค์กรของเอกชนที่ได้รับอนุญาตจากรัฐบาล

การศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการศึกษาที่ไม่ดำเนินไปตามบรรทัดฐาน หรือแบบแผนการศึกษา ทั่วไป กล่าวคือ เป็นการศึกษาที่ไม่ต้องเข้าชั้นเรียน ไม่มีการสอบไล่ ไม่มีหลักสูตรกำหนดไว้ และไม่มีกำหนด อายุหรือเวลาของการเรียน การศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการศึกษาที่มีอยู่ตลอดเวลา ในที่ทุกสถานและ ทุกโอกาส จัดเป็นการศึกษาที่ทุกคนเรียนรู้ได้ตลอดอายุหรือตลอดชีวิต เช่น การสังเคราะห์และการเลียนแบบ พฤติกรรมของบุคคลอื่น เป็นต้น

การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ความพร้อม ศักยภาพ และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ

การศึกษาไม่ว่าจะเป็นรูปไหนก็ตาม จะมีความสำคัญต่อชีวิตเป็นอย่างยิ่ง ช่วยให้บุคคลมีความรู้และมีความสามารถใช้ความรู้พัฒนาตนเอง และพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้เจริญก้าวหน้าอย่างเป็นที่พึงพอใจ

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

โดยทั่วไป การศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชีวิตให้เจริญงอกงามในด้านหรือมิติต่าง ๆ ดังนี้

(1) มุ่งพัฒนาให้เกิดความรู้ (พุทธิศึกษา) ในเรื่องต่าง ๆ ที่บุคคลปรารถนาจะรู้ เพื่อเป็นการพัฒนา โลกทัศน์เกี่ยวกับชีวิตให้กว้างไกล และสามารถรับรู้ถึงสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกได้อย่างกว้างขวาง อันเป็นการช่วยทำให้ชีวิตมีความหมายยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การศึกษาช่วยทำให้บุคคลรู้จักสังคมที่ตนอยู่อาศัย และสังคมล้อมรอบ (สังคมศึกษา) ว่ามีประวัติความเป็นมาอย่างไร มีวัฒนธรรมอย่างไร ดำรงอยู่ได้อย่างไร

มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพอย่างไร มีปัญหาเป็นอย่างไร เมื่อบุคคลมีความรู้ความเข้าใจสังคม ชุมชน และ สิ่งแวดล้อมแล้วจะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมชุมชน และสิ่งแวดล้อมชุมชนได้อย่างมีความสุขพอสมควรแก่สถานภาพ

(2) มุ่งพัฒนาให้บุคคลรู้จักใช้ความรู้ ในการรักษาสุขภาพอนามัยให้แข็งแรง (พลศึกษาและโภชนาการ ศึกษา) รู้จักหลีกเลี่ยง และงดเว้นจากพฤติกรรมที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของตนเองและของบุคคลอื่น การศึกษาช่วยทำให้บุคคลรู้จักวิธีการทำตนให้แข็งแรง เช่น การออกกำลังกายและรู้จักเลือกรับประทานอาหาร ที่ถูกสุขลักษณะอนามัย และครบหมวดหมู่ของอาหารโภชนาที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ และพัฒนาการ การเจริญเติบโตของชีวิต

(3) มุ่งพัฒนาให้บุคคลใช้ความรู้ในการประกอบสัมมาอาชีพสามารถพึ่งตนเองได้ และเลี้ยงดูผู้ที่ตนรับผิดชอบให้มีความสุขได้ (หัตถศึกษา) โดยไม่สร้างปัญหาและสร้างภาระหนักให้แก่สังคม จุดมุ่งหมายของการ ศึกษาข้อนี้ จะเห็นได้ในการจัดการศึกษานอกระบบการศึกษา เช่น อาชีวศึกษาและการฝึกอบรมอาชีพระยะสั้น เป็นต้น แม้กระทั่งการศึกษาในระดับสูง เช่น อุดมศึกษาก็เป็นการศึกษาเพื่อมุ่งพัฒนาให้บุคคลมีวิชาชีพ ติดตัว สามารถใช้ความรู้ไปทำงานในหน่วยงานต่าง ๆ ได้อย่างมีความสุข

(4) มุ่งพัฒนาให้บุคคลมีคุณธรรม และมีจริยธรรม (จริยศึกษา) ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม ไม่ ฝ่าฝืนขนบธรรมเนียม กฎระเบียบและบรรทัดฐานทั้งหลายของสังคม ซึ่งจะมีผลทำให้สังคมสงบสุข ปราศจาก การเบียดเบียนกัน นอกจากนี้การศึกษายังช่วยทำให้บุคคลมีจิตสำนึกรับผิดชอบ รู้จักควบคุมตนเอง รู้จัก แยกแยะพิจารณาว่าอะไรถูกอะไรผิด และมีวุฒิภาวะทางอารมณ์สูง การศึกษาที่สมบูรณ์จะต้องประกอบด้วย การอบรม และปลูกฝังให้บุคคลมีจริยธรรมควบคู่กันไปจึงจะทำให้ชีวิตบุคคลมีคุณภาพอย่างแท้จริง

ในสังคาลสูตร ได้กล่าวถึง บทบาทของครูอาจารย์ ที่มีต่อกัน ดังนี้

หน้าที่ของครูอาจารย์ที่มีต่อศิษย์ (1) แนะนำฝึกอบรมให้ศิษย์เป็นคนดี (2) สอนศิษย์ให้เข้าใจแจ่มแจ้ง (3) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง (4) ส่งเสริมยกย่องความดีงามและความสามารถของศิษย์ให้ปรากฏ (5) สอนฝึก ศิษย์ให้ใช้ชีวิตเรียบง่ายได้จริง และรู้จักดำรงตนด้วยดี

หน้าที่ของศิษย์ที่มีต่ออาจารย์ (1) ลูกขยันต้อนรับแสดงความเคารพต่อผู้สอน (2) เข้าไปหาเพื่อรับใช้ ปรีक्षा ชักถาม ขอคำแนะนำ (3) รู้จักฟังเป็น เพื่อให้เกิดปัญญา (4) ช่วยบริการด้านต่าง ๆ (5) เรียนศิลปวิทยา โดยเคารพและเอาจริง (ที.ปา. (ไทย) 11/268/164-165)

3) สถาบันเศรษฐกิจ

สถาบันเศรษฐกิจ เป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญยิ่งสถาบันหนึ่ง สังคมปัจจุบันดูเหมือนจะให้ความสำคัญแก่สถาบันนี้มากกว่าสถาบันอื่น ๆ ของสังคม โดยมีความเชื่อว่า หากสถาบันเศรษฐกิจได้รับการ พัฒนาอย่างมั่นคงดีแล้ว สถาบันอื่น ๆ ของสังคมจะมั่นคงตามไปด้วย แต่ความเชื่อดังกล่าวจะขัดแย้งกับความ จริงในหลายลักษณะ บางสังคมแม้สถาบันเศรษฐกิจจะได้รับการพัฒนาอย่างเจริญรุ่งเรืองสูง แต่สังคมก็เผชิญ กับปัญหาอาชญากรรม ปัญหาฉ้อราษฎร์บังหลวงและปัญหาด้านสาธารณสุข ซึ่งมีผลกระทบต่อความเป็นปกติ สุขของผู้คนในสังคมอย่างกว้างขวาง เช่น ในสังคมตะวันตกเป็นตัวอย่าง

กล่าวโดยความหมาย สถาบันเศรษฐกิจเป็นสถาบันที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับการผลิต การบริโภค และการจำหน่ายสิ่งทีผลผลิตออกไปยังตลาด หรือผู้ที่มีความต้องการให้ได้รับการตอบสนองอย่างมีประสิทธิภาพ และอย่างประหยัดที่สุด และกล่าวโดยลักษณะ เศรษฐกิจถือว่าเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการจัดระเบียบทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์ รวมทั้งการจัดระเบียบทางวัฒนธรรมและแรงงานของมนุษย์เพื่อดำรงและส่งเสริมสวัสดิการทางวัตถุของมนุษย์

เพราะระบบเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับสวัสดิภาพด้านวัตถุของมนุษย์ เศรษฐกิจจึงได้รับการตีค่าสูงในสังคมที่เน้นวัตถุนิยม หรือให้ความสำคัญแก่วัตถุสูง และสังคมใดก็ตามที่เน้นความสำคัญด้านวัตถุเหนือกว่าด้านอื่น สังคมนั้นจะหมกมุ่นอยู่กับการแสวงหาวัตถุอย่างเดียว จะไม่ให้ความสำคัญกับด้านอื่นของชีวิต ในที่สุดจะตกเป็นทาสของวัตถุอย่างไม่มีทางแก้ไขได้ สังคมที่ตกเป็นทาสของวัตถุ จะเต็มไปด้วยการแข่งขันแสวงหาวัตถุอย่างไม่รู้จักเพียงพอ พระพุทธศาสนาเรียกสังคมแบบนี้ว่าสังคมแห่งความโลภ คือสังคมที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจกิเลส คือความโลภอันเป็นตัวผลักดันให้มนุษย์ไม่รู้จักพอ

เศรษฐกิจที่ควรจะเป็นตามแนวพุทธ

เศรษฐกิจดังได้กล่าวแล้วมีกิจกรรมเกี่ยวกับการผลิต การบริโภค และการจำหน่ายจ่ายแจก หรือการตลาด จากทัศนะของพระพุทธศาสนา กิจกรรมทางเศรษฐกิจควรจะเป็นสื่อ นำไปสู่ชีวิตที่สูงส่งและดีงาม การบริโภค การผลิต และกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างอื่น ไม่ใช่จุดมุ่งหมายในตัวของมันเอง แม้เป็นสื่อและจุดมุ่งหมายที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจ จะต้องนำไปให้ถึงก็คือ การพัฒนาสวัสดิภาพภายในบุคคล ภายในสังคม และภายในสิ่งแวดล้อม การแสวงหาทรัพย์เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งทางเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์กับระบบการผลิต และการจำหน่าย

บทบาทหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ

มีบุคคลผู้เกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจอยู่ 2 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มที่เป็นเจ้าของกิจการทางเศรษฐกิจ (2) กลุ่มผู้ใช้แรงงานและพึ่งพาผลตอบแทนจากผู้เป็นเจ้าของกิจการทางเศรษฐกิจ

บุคคลกลุ่มแรก ประกอบด้วยผู้ประกอบการ ซึ่งเป็นเจ้าของกิจการทางเศรษฐกิจ เช่น ผู้ลงทุน นายจ้าง ผู้บริหารระดับสูงของกิจการต่าง ๆ ส่วนบุคคลกลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มลูกจ้างทั่ว ๆ ไป

พระพุทธศาสนา กำหนดหลักจริยธรรมสำหรับกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกิจการทางเศรษฐกิจทั้งสองกลุ่ม ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังจะได้กล่าวต่อไป

หน้าที่ของผู้เป็นนายจ้างที่ดี

นายจ้าง คือกลุ่มที่เป็นเจ้าของกิจการทางเศรษฐกิจ นายจ้างที่ดีควรให้การดูแลและบำรุงลูกจ้างหรือคนงานทั้งหลาย ในลักษณะดังต่อไปนี้ (1) จัดงานให้ทำตามความเหมาะสมกับกำลัง เพศวัย และความสามารถ (2) ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งาน และความเป็นอยู่ (3) จัดสวัสดิการดีช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ เป็นต้น (4) มีสิ่งของพิเศษที่ได้มาก็แบ่งปันให้ (5) ให้มีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาสอันควร

หน้าที่ของลูกจ้างที่ดี

ลูกจ้างที่ดี ควรปฏิบัติหน้าที่ที่ดีเพื่อให้ให้นายจ้างมีความพึงพอใจ และมีความเมตตา ซึ่งจะช่วยให้เกิด

ความเจริญก้าวหน้าในอาชีพการงาน ตามหลักพระพุทธศาสนา ลูกจ้างที่ดีควรปฏิบัติหน้าที่ในที่ทำงาน ดังนี้ (1) เริ่มทำงานก่อนนายจ้างเสมอ (2) เลิกงานที่หลังนาย (3) รับเอาเฉพาะสิ่งของและค่าตอบแทนที่นายจ้างมอบให้เท่านั้น (4) รับผิดชอบทำงานที่รับมอบหมายให้ทำด้วยความเรียบร้อยและดียิ่งขึ้น (5) นำความดีของนายจ้าง กิจกรรมที่ดีของนายจ้าง และกิจการที่ดีของที่ทำงานไปเผยแพร่ (ที.ปา. (ไทย) 11/271/166)

4) สถาบันศาสนา

สถาบันศาสนา เป็นสถาบันทางสังคมอีกประการหนึ่งที่เกิดจากความสามารถในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ การแสวงหาแนวทางในการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลและของกลุ่ม ให้รู้ดีรู้ชอบ เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

ในสังคาลกสูตร กล่าวถึงบทบาทของสถาบันทางศาสนาเอาไว้ โดยระบุถึงความสัมพันธ์ของบุคคลผู้เป็นศาสนิกของศาสนา คือ นักบวช และชาวบ้าน โดยระบุว่า ชาวบ้านต้องบำรุงนักบวชในศาสนาด้วยการ (1) จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยเมตตา (2) จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา (3) จะคิดสิ่งใดก็คิดด้วยเมตตา (4) เปิดประตูต้อนรับ (5) ถวายปัจจัยเครื่องยังชีพ

ในฐานะนักบวช เมื่อได้รับการบำรุงอย่างนี้แล้ว ย่อมสงเคราะห์ชาวด้วยการ (1) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว (2) ให้ตั้งอยู่ในความดี (3) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม (4) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

สรุป

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับสถาบันทางสังคมจะเห็นได้ว่า หลักคำสอนเรื่องทศ 6 ในสังคาลกสูตร สะท้อนให้เห็นเรื่องสถาบันทางสังคม 4 สถาบันหลักคือ สถาบันครอบครัว (ได้แก่ มารดา บิดา บุตรธิดา สามีและภรรยา) สถาบันการศึกษา (ครูอาจารย์ ลูกศิษย์ และมิตรสหาย) สถาบันเศรษฐกิจ (นายจ้างและลูกจ้าง) และสถาบันศาสนา (ชาวบ้านกับนักบวช) สถาบันเหล่านี้มีลักษณะเป็นรูปธรรม เพราะเป็นกลุ่มคนที่มารวมกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีสถานที่ดำเนินงาน มีวัตถุประสงค์ เช่น โรงเรียน สถานประกอบการทั้งหลาย วัด เป็นต้น มีลักษณะเป็นนามธรรม เพราะแต่ละสถาบันจะมีกฎระเบียบที่เป็นบรรทัดฐานของสถาบันนั้น เป็นแบบอย่างของพฤติกรรมที่ใช้ร่วมกันของสมาชิกในสังคม มีการกำหนดสถานภาพและบทบาทหรือตำแหน่งหน้าที่แสดงความรับผิดชอบไว้อย่างชัดเจน และสถาบันทางสังคมมีความคงทนถาวร สังคมจะไม่เสื่อมทรานใดที่ยังมีมนุษย์ กล่าวโดยสรุปก็คือ ที่ใดมีมนุษย์ ที่นั่นมีสังคม ที่ใดมีสังคม ที่นั่นมีสถาบันทางสังคม สถาบันเป็นลักษณะของการรวมกัน เพื่อดำเนินการให้สิ่งต่าง ๆ บรรลุเป้าหมาย โดยมีสถานภาพและบทบาทเป็นตัวกำหนดที่สำคัญ คำสอนเรื่องทศ 6 นี้ว่ามีแนวคิดเรื่องสถาบันทางสังคมไว้อย่างชัดเจน เพราะกล่าวถึงรูปแบบของสถาบัน สมาชิกในแต่ละสถาบัน รวมไปถึงบทบาทระหว่างกันของสมาชิกในแต่ละสถาบันด้วย การศึกษาเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ น่าจะช่วยให้เกิดภาพรวมของสังคมในอุดมคติได้เป็นอย่างดี แนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้น่าจะเป็นแนวทางให้เราได้ร่วมมือร่วมใจกันสร้างสังคมให้เป็นปึกแผ่น โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางที่สำคัญ สังคมในอุดมคติอาจจะอยู่ในใจของเราตลอดไป อาจจะไม่มีโอกาสเกิดขึ้นเลย แต่อย่างน้อยการที่เราารู้ว่า สังคมที่ดีนั้นควรจะเป็นอย่างไร แม้จะรู้เท่านี้ก็นับว่ามีประโยชน์ส่วนหนึ่งเช่นกัน

เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

พัทธา สายหู. ความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกของสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์, 2522.

สนธยา พลศรี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ หลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2545.

<http://www.nk.ac.th/elearning/file.php?file=/232/ob2.doc>